

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Wat Promis kan leren over de begrijpelijkheid van de rechtstaal

van den Hoven, P.; Plug, J.

Publication date

2009

Document Version

Final published version

Published in

Nederlands Juristenblad

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van den Hoven, P., & Plug, J. (2009). Wat Promis kan leren over de begrijpelijkheid van de rechtstaal. *Nederlands Juristenblad*, 84(18), 1156-1159. [870].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <http://www.researchgate.net/publication/46718721>

Wat Promis kan leren over de begrijpelijkheid van rechtstaal

ARTICLE · JANUARY 2009

Source: OAI

CITATION

1

2 AUTHORS:

[Paul Van den Hoven](#)

Utrecht University

61 PUBLICATIONS 23 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

[H. José Plug](#)

University of Amsterdam

19 PUBLICATIONS 13 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Wat Promis kan leren over de begripelijkheid van de rechtstaal

Paul van den Hoven, José Plug¹

HOE MOOI ZOU HET NIET ZIJN ALS HET RECHTERLIJK HANDELEN VOLSTREKT CONTROLEERBAAR, CONSISTENT EN RATIONEEL WAS. DAT DIT IDEEAAL NIET HAALBAAR IS, BLIJKT UIT EEN VERGELIJKING VAN STRAFMOTIVERINGEN VAN VOOR EN NA HET PROMISPROJECT. ZOLANG DE RECHTERLIJKE MACHT ONS NIET GOED UITLEGT WAAR WIJ REDELIJKERWIJS GRENZEN MOETEN STELLEN AAN ONZE VERWACHTINGEN, ZAL DE KRITIEK BLIJVEN.

Binnenkort, op 13 mei 2009, buigt de juridische wereld zich, onder leiding van de Raad voor de rechtspraak, over de toegankelijkheid en de begripelijkheid van het rechterlijke taalgebruik. Dit is een terecht steeds terugkerend thema.² Het verdient waardering wanneer de rechterlijke wereld zich uit eigen beweging bezint op de toegankelijkheid van de taal ter zitting en in de geschreven stukken. Daarbij is het van belang om het probleem van de geringe toegankelijkheid – want dat probleem is er – goed te analyseren. Alleen dan kunnen de juiste doelen voor een verbetering worden gesteld en kunnen adequate instrumenten worden ontworpen om die doelen te realiseren. We illustreren dit door een analyse te geven van een deel van het Promisproject.

Promis

'Na te melden straffen zijn in overeenstemming met de ernst van de gepleegde feiten, de omstandigheden, waaronder zij zijn begaan en de persoon en de persoonlijke omstandigheden van de verdachte, zoals van een en ander tijdens het onderzoek ter terechtzitting is gebleken'. Deze standaard frase vinden we bij de motivering van een straf gevoegd. Die tekst dient om de opgelegde straf begrijpelijk te maken voor verdachten en voor andere betrokkenen zoals slachtoffers, rechtbankverslaggevers en uiteindelijk de samenleving als geheel. Dat althans is een ambitie van het Promisproject (*Project motiveringsverbetering in strafvonnissen*) dat in 2004 door de strafrechtspraktijk zelf is gestart en in 2007 is afgerond.³

Uit de slotevaluatie van Promis en uit publicaties over het project blijkt dat de reacties op de motiveringen

die volgens het nieuwe model zijn opgesteld, overwegend positief zijn. Vellinga-Schootstra beweert dat 'kennisgeving van de tot nu toe op rechtspraak.nl gepubliceerde Promis-uitspraken leert dat de rechter inderdaad veel uitgebreider en in een andere taal dan gebruikelijk zijn uitspraken motiveert'.⁴ Deskundige 'meelezers' van de Promis-uitspraken onderschrijven dat de bewijsmotiveringen een 'beter inzicht geven in de gedachtegang van de rechter, met een grotere overtuigingskracht en een groter gezag als gevolg'.⁵

Is dat nu zo? Een leek die strafmotiveringen van vóór Promis vergelijkt met motiveringen tijdens Promis is niet meteen overtuigd. De strafmotivering in BB6371 (een Promismotivering) is nog net zo ontoegankelijk als die in AD5552 (voor Promis). En de motiveringen in BB7376 (Promis) en AD3857 (voor Promis) zijn beide inzichtelijk en relevant, maar verklaren vooral de strafsoort en niet zozeer de strafmaat. Maar uit dergelijke ad hoc observaties mag je natuurlijk geen conclusies trekken. Reden om systematisch te gaan vergelijken. Dat hebben we gedaan.⁶

Wel verbeterd, maar de doelstelling niet gehaald

Op grond van een systematischer analyse concluderen we dat er sprake is van een verbetering. Promis leidt ertoe dat er meer tekst en gelukkig ook meer relevante tekst wordt geproduceerd om de straftoemeting te verantwoorden. Maar toch wordt de doelstelling van een begrijpelijke motivering (meestal) niet gehaald. De diversiteit in tekststructuren is tijdens Promis niet minder dan vóór Promis. Nog steeds kan de lezer een aanzienlijk deel van de uitingen niet inzichtelijk relateren aan een uitleg van strafmaat of strafsoort (40%,

De diversiteit in tekststructuren is tijdens Promis niet minder dan vóór Promis

was 60%). De volgende drie zinnen uit de strafmotivering in BB6371 vormen een goed voorbeeld. De kern van de motivering begint met: 'De verdachte heeft ter terechtzitting te kennen gegeven in te zien dat zijn drankgebruik de belangrijkste oorzaak is geweest van zijn delinquent gedrag en dat hij bereid is dit gedrag – onder begeleiding van de reclasserings – aan te pakken'. De leek begrijpt wel dat dit er vast staat omdat het in het voordeel van de verdachte heeft geleid bij het bepalen van de straf. Maar nergens in de motivering, ook later in de tekst, wordt enige indicatie gegeven wat de invloed op de strafbepaling is geweest. De relevantie van de volgende zin voor de strafbepaling ontgaat ons als leken zelfs helemaal: 'Betreffende een ontzegging van de bevoegdheid tot het besturen van motorrijtuigen stelt hij zich op het standpunt dat hem dit bij het zoeken van werk danig parten zal spelen'. Ja, en? Dan volgt er een beeldende beschrijving van het voorgevallene, eindigend met iets dat wellicht aan een criterium voor een relatief (maar relatief tot wat?) zware straf refereert (?): 'Ook nu nog voelt het slachtoffer zich niet meer veilig in zijn eigen huis en slaapt hij slecht'. Hier voelt de lezer-leek wel aan dat dit niet best is voor de verdachte. Maar niets in de motivering geeft ook maar de geringste aanwijzing op welke wijze de stukjes citaat een rol spelen in de verklaring dat hier acht maanden gevangenisstraf waarvan vier maanden voorwaardelijk moest worden opgelegd. Stel nu eens dat het slachtoffer laconiek zou hebben verklaard: 'Ach, hij was dronken en dan doet hij zulke dingen, maar daar gaat hij nu aan werken, dus ik slaap weer prima.' Was het dan twee maanden voorwaardelijk geworden? Of juist zes maanden, omdat het doel van de voorwaardelijkheid misschien nu juist is af te dwingen dat de dader zich echt laat behandelen? We hebben geen enkel aanknopingspunt om deze relevante vraag te beantwoorden doordat we helemaal niet weten wat de argumentatieve relevantie is van wat er in de tekst staat.

Auteur

¹ Dr. H. J. Plug is als onderzoeker en docent op het gebied van de taalbeheersing, argumentatietheorie en retorica werkzaam aan de Universiteit van Amsterdam. Tot voor enige jaren was zij verbonden aan de juridische faculteit van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Zij is gespecialiseerd op het proefschrift *In onderlinge samenhang bezien. De pragma dialectische reconstructie van complexe argumentatie in rechterlijke uitspraken*. Zij heeft onder andere gepubliceerd op het gebied van de juridische argumentatie en is medeorganisator van

een driedaags lerend symposium over Juridische argumentatie. Prof. dr.

Paul van den Hoven is hoogleraar aan de Universiteit van Utrecht, waar hij zowel verbonden is geweest aan de juridische faculteit als aan de faculteit geesteswetenschappen. Hij studeerde rechten zowel als taalkunde. Bij verschillende instituties, waaronder de ARVVS, de NMA en het CBP, heeft hij mogen adviseren over taal en argumentatie.

Noten

² Zie voor een overzicht o.a. J.V. Nolla *Taal in toga. Over toegankelijke (straf)*

(images.com/Corbils)

Een verklaring

Hoe komt dit nu? We menen dat een belangrijke verklaring ligt in de aard en opzet van het Promisproject. Promis reikt een instrument aan voor een begrijpelijke strafmotivering, maar dat instrument is niet toereikend. Niet in zijn structuur en niet in de theoretische analyse die er aan ten grondslag ligt. We lichten dit toe.

Het relevante deel van het B&S-(bewijs- en strafmotivering)model dat ten behoeve van de tweede fase van Promis is ontwikkeld, ziet er als volgt uit:

- Een korte leesbare beschrijving van de feiten;
- De feiten die de Ovj bewezen acht en de straf die daarvoor wordt geëist;
- Standpunt van de verdediging;

rechtstaal. Deventer: Kluwer 1997, en H. J. Plug, *In onderlinge samenhang bezien. De pragma dialectische reconstructie van complexe argumentatie in rechterlijke uitspraken*, proefschrift, Amsterdam: Thela Thesis 2000.

³ Eindrapport Pilot Promis, *Project motiveringsverbetering in strafvonnissen*, 26 mei 2005, en Eindrapport Promis II, 27 september 2007.

⁴ F. Vellinga-Schootstra, 'Promis(ke) voor de burger?', *NJB* 2008, pub. afl. 3, p. 161-162.

⁵ C.H.W.M. Stierk en C.R.L.R.M. Fliq, 'Promis: Inzicht in de gedachtegang

van de rechter', *NJB* 2008, pub. afl. 3, p. 153-157.

⁶ Voor details en volledige resultaten van onze evaluatie verwijzen we u naar de *NJB*-website. Daarop vindt u onze publicatie in het *Tijdschrift voor Taalbeheersing*: Paul van den Hoven & José Plug, 'Naar een verbetering van strafmotiveringen. Een onderzoek naar de effectiviteit van het PROMIS model', in: *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 2008, 30 (3), p. 249-267.

- D. Eventuele (deel)vrijspraken in eerste aanleg;
 - E. De straf die in soortgelijke zaken wordt opgelegd (oriëntatiepunt);
 - F. Wettelijke straf- en maatregelmotivatie;
 - G. Nadere straf- en maatregelmotivatie voortvloeiende uit uitdrukkelijk door de verdediging of het OM onderbouwde standpunten, het debat ter terechtzitting of de jurisprudentiële motiveringseisen;
 - H. Feitengerelateerde factoren, de impact van het feit met een opsomming van algemene en specifiek objectieve factoren die van invloed zijn op de sanctietoemeting;
 - I. Verdachtegerelateerde factoren met een opsomming van subjectieve factoren die van invloed zijn op de sanctietoemeting.
- (Tijdens de pilot is besloten onderdeel E niet dwingend voor te schrijven.)

We zien dat dit model een opsomming van elementen is. Allemaal verstandige elementen, dat zeker. Maar er wordt geen verband tussen de elementen geëxpliciteerd. En om dat verband gaat het nu juist, zoals we zagen in de motivering (BB6371) die we eerder bespraken. Het model toont niet de argumentatieve structuur die de elementen samen dienen te vormen, terwijl dat wel precies is wat de leek uit de tekst moet kunnen halen.

Deze tekortkoming vinden we terug in de resultaten van het project. De individuele gebruikers van het model hebben voor dit gebrek een oplossing gezocht. Sommigen houden de volgorde van het model aan en expliciteren gewoon geen argumentatiestructuur. Sommigen proberen wel een argumentatiestructuur te ontwikkelen en laten daarom de volgorde van het model voor wat die is. Sommigen proberen enigszins de volgorde van het model aan te houden en toch een betoog te ontwikkelen, wat leidt tot heel veel herhaling. Vrijwel steeds zien we dat element A in de tekst net zo los staat van de straftoemeting als in het model zelf. De elementen B en C worden vaak zonder functie ingevoegd. En weliswaar wordt het oriëntatiepunt E snel opgegeven, maar niet omdat er een alternatief is. Daardoor wordt de strafmaat zelden inzichtelijk gemotiveerd.

Kortom, het model leidt er niet toe dat consequent feiten (A), feitengerelateerde factoren (H) of verdachte gerelateerde factoren (I) via meer algemene criteria aan (elementen van) de straftoemeting worden verbonden. Integendeel, dergelijke criteria ontbreken als categorie geheel in het model en dat is volgens ons geen toeval. Het model reflecteert op geen enkele manier een theorie over wat een adequate strafmotivatie nu eigenlijk moet zijn.

De lessen uit Promis

Hoe moet het dan wel? Wat zijn de algemenere lessen die we uit Promis kunnen leren? Ten eerste moet de theorie achter een B&S-model worden doordacht. Wat is een adequate en haalbare strafmotivatie? Kan de strafduur wel consistent ten opzichte van aansprekende normgevallen (het oriëntatiepunt) worden gemotiveerd? Kan de rechtbank wel een eventuele afwijking van het OM (als stem van de samenleving) motiveren en hoe overtuigend en informatief is dat voor de samenleving? In hoeverre kan de rechtbank inzichtelijk motiveren waarom zij in een casus op de schaal van mogelijke straffen relatief hoog of laag zit, hoe precies pretendeert zij dat te kunnen? Wat is

ten minste een standaardverzameling van kenbare strafverlichtende en -verzwarende criteria, en wat is een goede formulering van die criteria? En vooral: hoe passen de diverse elementen in een heldere argumentatiestructuur die, dat moge duidelijk zijn, noodzakelijkerwijs vanuit de nu geheel ontbrekende categorie – de criteria – moet worden opgebouwd!

Het model reflecteert geen visie op deze vragen, en ook in de toelichting vinden we die niet. Het suggereert daarmee een 'ideaal', namelijk dat een volledige verantwoording van soort en duur van de straf kan en moet worden geformuleerd. Maar wat nu als dat helemaal niet haalbaar is? Wanneer een motiveringsmodel een handelwijze veronderstelt die menselijkerwijs niet haalbaar is, dan zal en moet een gebruiker het model wel 'vervagen' toepassen. Wij constateerden: (1) selectief argumenteren: wel regelmatig de soort straf, maar begripelikerwijs veel minder de duur, (2) quasi generieke criteria, zo ze er al waren, (3) geen onderbouwing van de (door ons zelf te expliciteren) criteria, dus (4) ontbrekende argumentatieve verbindingen tussen A-, H- en I-elementen en de standpunten, verdoezeld door (5) vage verwijswaarden.

Wij zijn er van overtuigd dat rechtscolleges gewoonlijk integer afwegen welke straf passend is, echter zonder dat dit betekent dat er collectief een volledig coherent en consistent stelsel van operationele normen wordt toegepast dat bovendien ook nog voor introspectie toegankelijk is en zich helder laat formuleren. Uit de beste vonnissen uit het corpus blijkt dat nauwkeuriger en informatiever kan worden gecommuniceerd dan veelal gebeurt, maar dat niet het 'ideaal' wordt benaderd van een compleet, consistent en operationeel systeem van straftoemetingen.

Hoe evident de wenselijkheid van een volgestrekte controlebaarheid, consistentie, objectiviteit en rationaliteit van het rechterlijk handelen ook lijkt, een gedegen (rechts) theoretische analyse maakt duidelijk dat deze niet altijd volledig haalbaar is. Een discussie over het oriëntatiepunt en over operationele criteria zoals hierboven geschetst, zal dit onomwonden duidelijk maken. Die moet dus worden gevoerd. En de uitkomsten ervan moeten op een begrijpelijke manier naar de samenleving worden vertaald. Wij leken willen van de rechterlijke macht berekenbaar helder horen waarom hier drie maanden, daar vier. Omdat we denken dat het mogelijk is dit overtuigend uit te leggen. Zolang die rechterlijke macht ons niet goed uitlegt waar wij redelijkerwijs grenzen moeten stellen aan onze verwachtingen, zal de kritiek blijven. Maar het model zoals het nu is, samen met de formulering van de doelstelling

David Mellinkoff formuleerde het al hard en helder in de vroege jaren '60: de jurist moet onnodig jargon vermijden, maar niet alle jargon is onnodig

van Promis, thematiseert zelf deze grenzen aan de inzichtelijkheid geenszins. Met de geconstateerde gevolgen.

Deze analyse geldt niet alleen Promis. Ze is onzes inziens ook relevant voor de evaluatie en de aanpak van veel kritiek op de ontogankelijkheid van het rechterlijke taalgebruik. David Mellinkoff formuleerde het al hard en helder in de vroege jaren '60: de jurist moet onnodig jargon vermijden, maar niet alle jargon is onnodig; het vraagt analyse dit onderscheid uit te werken.⁷ Inderdaad, wat onnodig ontogankelijk is, moet natuurlijk eenvoudiger worden geformuleerd. En als het gaat om kwesties

die technisch ingewikkeld zijn, dan is het onvermijdelijk dat veel van de lezer-leek wordt gevraagd. Maar een aanzienlijk deel van de ontogankelijkheid komt doordat de rechterlijke macht zichzelf onhaalbare communicatieve doelen oplegt, een onhaalbaarheid die zij vervolgens door ontogankelijk taalgebruik weer tracht te verdoezelen. Om wat betreft dit laatste punt oit echt te komen tot een stap voorwaarts, is een theoretisch goed uitgewerkte, haalbare communicatieve doelstelling een voorwaarde. Wellicht een thema voor de discussie op de studiedag op 13 mei? •